

აფხაზეთის გუბერნია-ფსოუს ზონის ტოპონიმები შუა
საუკუნეთა ევროპულ კორტოლანებში

წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ ვაანალიზებთ XIV-XVII საუკუნეების ევროპულ პორტოლანებზე (საზღვაო რუკებზე) დადასტურებულ იმ გეოგრაფიულ სახელწოდებებს, რომლებიც გამოსახულია ამჟამინდელი აფხაზეთის ა.რ. ფარგლებში, მდინარეებს გუბერნიასა და ფსოუს შორის. ტოპონიმები ამოკრებილია უკრაინელი გეოგრაფის, **ანტონ გორდევის** მიერ 2014 წელს კიევში გამოცემული მონოგრაფიიდან: “Топонимия побережья Чёрного и Азовского морей на картах-портоланах XIV-XVII веков” (ა. გორდევი, 2014), რომელშიც 299 პორტოლანის მასალაა წარმოდგენილი.

ირაკვევა, რომ მდინარეებს გუბერნიასა და ფსოუს შორის XIV-XVII საუკუნეთა პორტოლანებზე დასტურდება 7 გეოგრაფიული ობიექტი და მათი სახელწოდებანი. ა. გორდევის ინტერპრეტაციით, ეს გეოგრაფიული ობიექტებია: **ახალი ათონი, ბომბორის (სოუქსუს) კონცხი, ბიჭვინთა, ბზიფთა, ალაპაძი, გაგრა, ცანდრიფში (განთიადი)**. საყურადღებოა, მთავან **ახალი ათონი, ლიხნის (სოუქსუს) კონცხი, ბზიფთა, გაგრა, ცანდრიფში (განთიადი)** დასტურდება უძველეს, პიეტრო ვესკონტეს მიერ შედგენილ 1311 წლის პორტოლანზე, ხოლო **ბიჭვინთა, ბზიფთა** გამოსახულია რუკაზე *Lo compasso da navigare*-ზე, რომელსაც ზოგი მკვლევარი დაახლოებით 1296 წელს შედგენილად მიიჩნევს (ა. გორდევი, 2014, გვ. 141).

ახალი ათონი (ისტ. **ანაკოფია**). 224 პორტოლანზე ამ დაბისა და მდინარე ფსირცხის სახელწოდებად გვხვდება 103 ვარიანტი, რომელთაგან ყველა არ არის ერთი სახელის ფონეტიკური სახეობა: ძირითადი ჩანს მხოლოდ 7 რუკაზე წარმოდგენილი **fiume de Nicofia** (ა. გორდევი, 2014, გვ. 139), რაც იტალიურად ნიშნავს “ნიკოფიას მდინარეს”, **ნიკოფია** კი ისტორიული ქალაქი **ნიკოფსია**, რომელიც ახლანდელი რუსეთის ქალაქ ტუაფესთან მდებარე დაბა ნოვომიხაილოვსკოეს ტერიტორიაზე მდებარეობდა, ხოლო ამჟამინდელ დაბა ახალ ათონში იყო სხვა ქართული ქალაქი **ანაკოფია**, რომლის სახელის ეტიმოლოგია დასადგენია. ჩანს, იტალიელ ავტორებს ერთმანეთში აერიათ ნიკოფსია და ანაკოფია, რაც რუკებზეც აისახა. ნიკოფსიის სახელი გადააზრინებულა წმიდა ნიკოლოზის სახელად და ასე გაჩენილა ვარიანტები: **fiume de Nicosia** “ნიკო[ფ]სიას მდინარე” > **f. Nicola** “მდ. ნიკოლა”, **Flumenicola** “მდ. ნიკოლა”, **fluz Nicola** “მდ. ნიკოლა”, **Sannicolo** “წმიდა ნიკოლოზი” და სხვ. ზოგ რუკაზე იქვე აღინიშნება ისეთი სახელებიც, რომელთა იდენტიფიცირება გავეჭიროდა: **flum Arac** “მდინარე არაკი”, **Flumeresi** “მდინარე რეზი”, **fluz Stani** “მდინარე სტანი”, **fomi Melo** “მდინარე მელი”, **Mucari** “მუკარი”, **Naman** “ნამანი”. ერთ რუკაზე იმავე ადგილას მიწერილია **cauo de Bossi** “ბოსის ყურე”, რაც ფონეტიკურად ძალზე ახლოსაა 214 რუკაზე უფრო ჩრდილო-დასავლეთით გამოსახულ **Cavo di buxo** “ბზის ყურე” სახელთან — ანაკოფიასთან მითითებული საანალიზო **cauo de Bossi** აშკარად შეცდომითაა გამოყენებული.

ბომბორის ყურე. თ. ბრუნისა და ა. გორდევეის აზრით, 215 პორტოლანზე გამოსახული ობიექტი, რომლის ყველაზე მართებული ფორმაა **Cavo di // de buxo** და იტალიური, ესპანური და პორტუგალიური ენებიდან ითარგმნება როგორც “ბზის ნავსადგური”, სოუქსუს კონცხია, ხოლო თ. ბერაძე და მისი თანაავტორები თვლიან, რომ პორტოლანებზე გამოსახულია ბომბორის ყურე (თ. ბრუნი, 1875, გვ. 256; თ. ბერაძე..., 2013, გვ. 94). ჩვენ ვემხრობით ქართველ მკვლევართა პოზიციას. გამოირჩევა პეტრუს რუსუსის 1511 წლის პორტოლანზე მითითებული სახელი **flume Riso** “მდინარე რიზო”, რომელიც, ა. გორდევეის აზრით, მდინარე მჭიშთა უნდა იყოს (ა. გორდევეი, 2014, გვ. 140). ჯ. გამახარია და ბ. გოგია ვარაუდობენ, რომ რომანულ ენათა **Cavo di // de buxo** “ბზის ნავსადგური” პირდაპირი თარგმანია ქართული **ბზის ნავსადგური**-სა (ჯ. გამახარია, ბ. გოგია, 1997, გვ. 821), ჩვენ კი ვგვონია, რომ ესაა მდინარე ბზიფის სახელი, უცხოელთა მიერ გადატანილი მეზობელ ობიექტზე.

ბიჭვინთა. ბიჭვინთას სხვადასხვა პერიოდის წყაროებში სხვადასხვა სახელი ერქვა: 1. ანტიკური პერიოდიდან ბერძნები მას აღნიშნავდნენ 3 ბერძნული ვარიანტით: **Πιτυς** “ფიტიკი”, **Πιτυοᾶς // Πιτυντα** “ფიტიკოვანი, ფიტიკნარი”; 2. ლათინურ წყაროებში გამოიყენებოდა ბერძნული **Pitios // Pitius** “ფიტიკი” ფორმები (ლათინურად ფიტიკს **pine** ერქვა); 3. შუა საუკუნეების დასავლეთევროპულ წყაროებში გამოიყენებოდა სახელი **Pezonda** და მისი მრავალი ფონეტიკური ვარიანტი; 4. ქართულ წყაროებში იხმარებოდა **ბიჭვინთა // ბიჭვინტა** ვარიანტები; 5. XVIII საუკუნიდან რუსულ წყაროებში გვხვდება ფორმა **Пишунда**; 6. აფხაზურ ენაზე XX საუკუნეში შეიქმნა ხელოვნური **ამზარა** “ფიტიკნარი” სახელი. ცხადია, რომ ბერძნული **Πιτυντα**-საგან მომდინარეობს დასავლეთევროპული **Pezonda** და მისი ვარიანტები: ბერძნული **Πιτυντα** ფორმა ლათინურ ენაშიც იქნებოდა გავრცელებული **Pitiunta** ფორმით, რაც ლათინური წაკითხვის წესების შესაბამისად უნდა გამოთქმულიყო როგორც **პიცუნდა / / პიცუნდა**, ვინაიდან ლათინურში **ti** მარცვლი გამოითქმის **ცი** მარცვლის სახით. ამ **პიცუნდა** ფორმის იტალიური გადმოცემაა პორტოლანებზე დადასტურებული **Pizunda, Pisonda, Pizonda, Piconda, Pisionda, Pizōda** და დანარჩენი 31 ფონეტიკური ვარიანტი — საქმე ისაა, რომ იტალიურ ენაზე **ც** ფონემა გადმოიცემა **z** ასოთი. იტალიური ფორმისაგან მომდინარეობს ყველა დასავლეთევროპული და რუსული ფორმა. ა. გორდევეის მასალების მიხედვით, ამ ობიექტს მხოლოდ იტალიური **Pezonda** და მისი 35 ფონეტიკური ვარიანტი აღნიშნავს (ა. გორდევეი, 2014, გვ. 141).

ბზიფის კონცხი. მდინარე ბზიფის შესართავთან მდებარე კონცხი და ყურე პორტოლანებზე აღნიშნულია **Giro** სახელის 24 ვარიანტით. ზოგ რუკაზე იქნება მითითებული კიდევ 3 სხვა სახელწოდება: **Aiazo, Negro, s. Sordi** (ა. გორდევეი, 2014, გვ. 141). ტოპონიმ **Giro**-ს ჯ. გამახარია და ბ. გოგია იტალიური და პორტუგალიური ენებიდან თარგმნიან როგორც “სავაჭრო ცენტრს” და “წრეს” (ჯ. გამახარია, ბ. გოგია, 1997, გვ. 822). არსებობს სხვა ახსნის შესაძლებლობაც: ყურადღებას იქცევს ორი ვარაუდი — 1. თითო პორტოლანზე მდინარე ბზიფის შესართავთან მიწერილია **Capo de giro** და **Cavo de giro**; 2. ანხელინო დულსერტის პორტოლანებზე (1325-1339 წწ.) იგივე **Giro** სახელი ჰქვია კიდევ ორ სხვა ზღვისპირა ობიექტს ისტორიული საქართველოს ფარგლებს

გარეთ, კერძოდ, ახლანდელი თურქეთის ტერიტორიაზე: ერთი მათგანი აღნიშნავს **ანადოლუს კონცხს სტამბოლთან**, ხოლო მეორე — **ფენერის კონცხს აქჩაბათსა და ვაქბიქებში შორის** (ა. გორდევი, 2015). რაკი ეს ბუნქტები კონცხებია, ალბათ ბზიფის შესართავთან მითითებული **ჯირო-ც**, ასევე, კონცხს ერქვა. **Capo de giro** და **Cavo de giro** ვარიანტებიდან პირველი უპრობლემოდ ითარგმნება იტალიურიდან როგორც “მორევის // მოსაბრუნის კონცხი” (შდრ., იტალ. **capo** “კონცხი”, **de** — წინდებული, რომელიც ასრულებს კუთვნილების გამოხატვის ფუნქციას და **giro** “მოსახვევი, მოსაბრუნე; წრე”, ანუ “მოსაბრუნის კონცხი” — იხ.: <http://www.lingvo-online.ru/ru/Translate/it-ru>), რაც შეეხება **Cavo de giro** ვარიანტს, იგი პირველი ვარიანტისაგან უნდა მომდინარეობდეს.

ბიჭვინთასა და მდინარე ბზიფის შესართავს შორის მდებარე ბზიფის კონცხის სამი განსხვავებული **Aiazo, Negro, s. Sordi** სახელწოდებიდან **Aiazo**, თ. ბრუნის ვარაუდით, **ლიაუშ**-ის სახელი უნდა იყოს, ლიაუში კი რეალურად ახლანდელი აფხაზეთის ფარგლებს გარეთ, ხოსტასთან მდებარეობდა; სახელი **Negro** იტალიურია და “შავს” ნიშნავს“. იგი რომელიმე ადგილობრივი ტოპონიმის კალკი უნდა იყოს; ხოლო მესამე აბრევიატურული სახელწოდება **s. Sordi**-ს განსნა გაგვიჭირდა, თუმცა სახელწოდების მეორე კომპონენტი იტალიური **sordo** სიტყვის ერთ-ერთი ფორმა უნდა იყოს და ნიშნავს “ყრუს; იდუმალს, ფარულს“ (<https://www.multitran.ru/c/m.exe?l1=23&l2=2&s=sordo>).

ალაჰადი. სოფელ ალაჰადის მიდამოებში პორტოლანებზე წარმოდგენილია ტოპონიმი **Santa Sofia** “წმიდა სოფიო“ (იტალ.) და მისი 38 ფონეტიკური ვარიანტი, აგრეთვე, თითო პორტოლანზე დადასტურებული 3 სხვა ფუძის მქონე ტოპონიმი: **Buzar, Clamar, La Razio** (ა. გორდევი, 2014, გვ. 142). ამ უკანასკნელთაგან პირველი ორი სახელის ეტიმოლოგიზება ჭირს, ხოლო მესამე ფონეტიკური ვარიანტია **Laiazo** “ლიაუში“ ტოპონიმისა.

გაგრა. 299 პორტოლანიდან გაგრა აღნიშნულია 224 რუკაზე **Cacari** და მისი 33 ფონეტიკური ვარიანტის სახით, ერთ პორტოლანზე დასტურდება სახელწოდება **Capo santaglo de posadeo** (ა. გორდევი, 2014, გვ. 142), რომლის პირველი სამი სიტყვა უნდა იყოს იტალიური: **capo Sant angelo** “წმიდა ანგელოზის კონცხი“, ხოლო ბოლო სიტყვის თარგმანი ვერ დავადგინეთ — ჩანს, იგი სწორად არ წერია, ანდა სწორად არ არის ამოკითხული ა. გორდევის მიერ. ყურადღებას იპყრობს ის 22 სიტყვაფორმა, რომლებიც შეიცავენ ბოლოკიდურა **ი** ხმოვანს (წერია ლათინური **i, y**, ან **j** ასოები): **Cacari** (დასტურდება 113 პორტოლანზე), **Tecari** (31 რუკაზე), **Caccari** (23 რუკაზე), **Carcari** (10 რუკაზე), **Cacary** (5 რუკაზე), **Chacari** (3 რუკაზე), **Chachari** (3 რუკაზე), **Cacñari** (2 რუკაზე), **Tercari** (2 რუკაზე), **Tocari** (2 რუკაზე), აგრეთვე, თითო რუკაზე წარმოდგენილი ფორმები: **Cacarim, Çacarj, Cacchari, Cacor, Carcaci, Carcani, Carcary, Catary, Caxcari, Tacacy, Tecarmy, Tecassy**. ამგვარი რუკების რაოდენობა 106 ერთეულია, რაც ნიშნავს, რომ ეს 22 ვარიანტიცა და იმავე ფუძის დანარჩენი 11 ფონეტიკური ვარიანტიც ერთი ამოსავალი ფუძისაგან მომდინარეობს და ფუძე ბოლო ბგერად შეიცავდა **ი** ხმოვანს.

ტოპონიმ **გაგრა**-ს ეტიმოლოგიის შესახებ გამოთქმულია შემდეგი ვარაუდები: 1. შ. ინალ-იფას აზრით, სახელში გამოიყოფა აფხაზური **-რა**

სუფიქსი, მაგრამ მკვლევარი ვერ ხსნის, თუ რას ნიშნავს ამ ტოპონიმის დანარჩენი ნაწილი (შ. ინალ-იფა, 1976, გვ. 170); 2. ხ. ბლაჟბა გამოყოფს **გაგ** ძირს, რომელსაც ხედავს, აგრეთვე, ტოპონიმებში **გაგარგფშ** (ქალაქ გაგრაში), **გაგიდა** (სოფელი გალის მუნიციპალიტეტში) და გვარებში **გაგუა**, **გაგულია** (ხ. ბლაჟბა, 1964, გვ. 250), თუმცა მოყვანილი გვარები უდავოდ ქართულია, ხოლო ტოპონიმი **გაგიდა** არ იხსნება აფხაზურ ენაზე; 3. ზ. ჭუმბურიძე ფიქრობს, რომ ქალაქ გაგრის მიკროტოპონიმი **გაგრიფშ-ი** “გაგის წყალს” ნიშნავს, **გაგი** კი ბიროვნული, ან სატომო სახელია. ამავე სახელისაგან მომდინარედ მიიჩნევს მკვლევარი **გაგ-რა** სახელსაც, თუმცა არ აზუსტებს **რა** მარცვლის რაობას (ზ. ჭუმბურიძე, 1987, გვ. 437); 4. პ. ინგოროყვა და თ. მიბჩუანი ითვალისწინებენ იმ ფაქტს, რომ ჯერ კიდევ ახ.წ. II საუკუნის ავტორი კლავდიოს პტოლემეაიოსი ამჟამინდელი გაგრის ახლოს ასახელებდა **სვანო-კოლხების ტომს**, ხოლო VII საუკუნის “სომხეთის გეოგრაფიაში” ნათქვამია, რომ ბიჭვინთის ახლოს **სვანები** ცხოვრობდნენ. ამიტომ ორივე ავტორი გაგრის სახელს სვანურ **გაკ-რა** “კაკლოვანი” სიტყვისაგან მომდინარედ მიიჩნევდა. შდრ.: სვან. **გაკ** // **კაკ** “კაკალი; ნიგოზი” და ხემცენარეთა სახელების გამფორმებელი საგანგებო სვანური სუფიქსი **-რა** (პ. ინგოროყვა, 1954, გვ. 149; თ. მიბჩუანი, 1989, გვ. 272); 5. აფხაზი მკვლევარი ვ. კვარჭია წერს: “სურს ეს ვინმეს, თუ არა, გაგრის მიდამოებში ძველთაგანვე ცხოვრობდნენ აფხაზები, ამიტომ ჯერ შევჩერდებით იმაზე, თუ რას გვაძლევს მათი ენა, შემდეგ კი თვით ადგილის ბუნებაზე. როგორც ცნობილია, გაგრა მიკრულია ყუყუიანხუს მთაზე. იგი [გაგრა] ზედ ზღვაზე დგას და ნაპირს ორად ყოფს. ამის გამო მას თურქები “დერბენტს” უწოდებდნენ. “დერბენტი” სპარსულ ენაზე “შეკრულ გზას, ჩაკეტილ გასასვლელს” ნიშნავს. ეს მიგვანიშნებს გაგრის ეტიმოლოგიაზე. **გაგრა** მოდის **გა** “ნაპირი” + **კგრა** “შეკრული”-საგან, შდრ.: **ამკა-კგრა** “შეკრული გზა, გზაზე ჩასაფრების ადგილი”, **ამკხ-კგრა** “წყლის გუბე; წისქვილის დაგუბებული წყალი”, **ამაა+კგრა** “ხიდის მოაჯირი” და სხვ. შემთხვევითი არაა, რომ აქ ძველად აუცილებლად დიდი ციხე აბაათა” (ვ. კვარჭია, 2002, გვ. 92).

ჩვენი შეფასებით, გაგრის ეტიმოლოგიის შესახებ გამოთქმულ მოსაზრებათაგან რეალობასთან ყველაზე ახლოს დგას ის ვარაუდი, რომელიც გულისხმობს ტოპონიმის ქართულ, კერძოდ, სვანურ წარმომავლობას და აი, რატომ:

სახელი **კაკარი** პირველად ჩნდება ჩვენამდე მოღწეულ უძველეს პეტრუს ვესკონტეს 1311 წლის რუკაზე, ხოლო შემდგომი დროის პორტოლანებზე წარმოდგენილია ამ სახელის 34 ფონეტიკური ვარიანტი, რომელთაგან 22 ფორმა ასევე **o** ხმოვნით ბოლოვდება. არავითარი სატომო სახელი **გაგ** წყაროებში არ იხსენიება, ხოლო პირსახელი **გაგი** აფხაზთა შორის არ არის გავრცელებული. მეტიც, აფხაზთა ბინადრობა ამ ტერიტორიაზე XVI საუკუნემდე არ დასტურდება მაშინ, როდესაც აქ, როგორც ითქვა, სვანო-კოლხები და სვანები არიან მითითებული პტოლემეაიოსთან და სომხურ გეოგრაფიაში. ძველქართულ წყაროებში დასტურდება **გაგარ-ი** ვარიანტი, რომელიც ფონეტიკურად ძალზე ახლოს დგას პორტოლანების **o** დაბოლოებიან ვარიანტებთან. ამ გარემოებათა გათვალისწინებით რჩება ეტიმოლოგიის ერთადერთი სწორი ვაზა:

ქალაქ გაგრის სახელწოდება მომდინარეობს არა აფხაზური *გაგრა "შეკრული, ჩაკეტილი ნაპირი", ან სვანური გაკ-რა // კაკ-რა "კაკლის ხე" (შღრ., სამწიგნ. ქართ. კაკ-ალ-ი) სახელებისაგან, არამედ იმავე კაკლის აღმნიშვნელი სვანური კაკ // გაკ სიტყვის მრავლობითი რიცხვის კაკ-არ / / გაკ-არ > გაგარ-ი ფორმათაგან. ფონეტიკური ცვლილებები ასე წარმოიღვინება: კაკ-არ > გაკ-არ > კაკარ-ი // გაგარ-ი > *გაგარ-ა > გაგრა (თ. გვანცელაძე, 2011, გვ. 231-232).

ცანდრიფში (განთიადი). ობიექტს 56 რუკაზე აღნიშნავს 10 ვარიანტი: Auogassia (20 რუკაზე), Auogaxia (17 რუკაზე), Auogasia (8 რუკაზე), Uacassia (4 რუკაზე), Abcazia (1 რუკაზე), Auobasia (1 რუკაზე), Auogassa (1 რუკაზე), Auogaxio (1 რუკაზე), Ponta de Auogaxia "ავოგაქსიას ხიდი" (1 რუკაზე), Uucassia (1 რუკაზე). სახელი პირველად გვხვდება პეტრუს ვესკონტეს 1311 წლის რუკაზე, მაგრამ არ დასტურდება XVI საუკუნის მეორე ნახევრის შემდგომ შედგენილ რუკებზე (ა. გორდევი, 2014, გვ. 143). ეს ვარიანტები უდავოდ წარმოადგენს ქართული აფხაზეთი ქორონიმის ლათინიზებულ, ან იტალიზებულ ფორმებს (ჯ. გამახარია, ბ. გოგია, 1997, გვ. 822). მართლაც, დასახელებული 10 ვარიანტიდან ორთოგრაფიულად ყველაზე გამართულია Abcazia ფორმა, რომელშიც გამოიყოფა დასავლეთევროპულ ენათა მატობონიმებელი -ia სუფიქსი. ეს სუფიქსი დართულია ქართული აფხაზ-ი სახელის ფონეტიკურად ოდნავ სახეცვლილ abcaz ფუძეზე (ტობონიმი გამოითქმის: აბკაცია). Abcazia სახელით აღნიშნული ობიექტი ზოგ პორტოლანზე დატანილია არა ცანდრიფ-განთიადთან, არამედ სხვა ადგილას: ხმელეთის სიღრმეში, ან უფრო ჩრდილო-დასავლეთით, ანდა ოდნავ სამხრეთით. ამიტომ ეს სახელი უნდა აღნიშნავდეს ხან დასახლებულ პუნქტს, ხან კი მხარეს (მ. ბერაძე, 2007, გვ. 139). მთავარი კი ისაა, რომ იმ 56 პორტოლანის შექმნის პერიოდში, რომლებზეც ეს სახელი გვხვდება, ამჟამინდელ აფხაზეთის ტერიტორიაზე აფსუა-აფხაზთა წინაპრები ჯერ კიდევ არ სახლობდნენ და, როგორც ტობონიმის abcaz ძირი გვიკარნახებს, ტობონიმი ევროპელებს ქართველებისაგან გადაჰლიათ და არა აფხაზთა წინაპრებისაგან (შღრ., აფხაზ. აფსუა "აფხაზი" და აფსნგ "აფხაზეთი").

ამრიგად, XIV-XVII საუკუნეების ევროპულ პორტოლანებზე წარმოდგენილი საანალიზო ტობონიმიკური მასალა გვიჩვენებს, რომ გუმიისთავსოუს ზონაში არ დასტურდება არც ერთი ისეთი ტობონიმი, რომელიც უქვევლად აიხსნებოდა აფხაზურ ენაზე. ეს იმას ნიშნავს, რომ მართებულია მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც ახლანდელ აფხაზთა წინაპრები არ ცხოვრობდნენ ამ ტერიტორიაზე XVI საუკუნემდე.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ა. აფაქიძე, ი. ციციშვილი, 1977** — ა. აფაქიძე, ი. ციციშვილი, ბიჭვინთა, “ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია“, ტ. 2, თბ., 1977.
- თ. ბერაძე, 2007** — თ. ბერაძე, გენუელთა სავაჭრო ფაქტორია სავასტობოლ-ცხომში // ცხუმში. წიგნში: ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან. აფხაზეთი უძველესი დროიდან დღემდე, თბ., 2007.
- თ. ბერაძე..., 2013** — თ. ბერაძე, კ. თოფურია, მ. სანაძე, ბ. ხორავა, საქართველოს ისტორიული ატლასი, I. აფხაზეთი, თბ., 2013.
- თ. ბრუნ, 1875** — Ф. Брун. Восточный берег Черного моря по древним периплам и по компасным картам. «Записки Одесского общества истории и древностей», т. IX. Одесса, 1875.
- ხ. ბლაღუბა, 1964** — Х.С. Бгажба. Бзыбский диалект абхазского языка (Исследование и тексты), Тб., 1964.
- ჭ. გამახარია, ბ. გოგია, 1997** — Дж. Гамахария, Б. Гогия. Абхазия - историческая область Грузии, Тб., 1997.
- თ. გვანცელაძე, 1995** — თ. გვანცელაძე, ბიჭვინთის თავდაპირველი სახელწოდების საკითხისათვის, “ქუთაისის უნივერსიტეტის მოამბე“, №1. ქუთ., 1995.
- თ. გვანცელაძე, 2011** — თ. გვანცელაძე, აფხაზური ენა, სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება, თბ., 2011.
- ა. გორდეევი, 2014** — А.Ю. Гордеев, Топонимия побережья Чёрного и Азовского морей на картах-портоланах XIV-XVII веков, Киев, 2014.
- ა. გორდეევი, 2015** — А.Ю. Гордеев. Сравнение топонимов региона Чёрного моря на портоланах Дульсера Ангелино 1325/30-1339гг. (ელ. ვერსია).
- შ. ინალ-იფა, 1976** — Ш.Д. Инал-ипа. Вопросы этно-культурной истории Абхазии, Сухуми, 1976.
- ბ. ინგოროყვა, 1954** — ბ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, თბ., 1954.
- ვ. კვარჭია, 2002** — ვ. კვარჭია, აფხაზეთის ტობონიმია, სოხუმი, 2002 (აფხაზურ ენაზე),
- თ. მიბჩუანი, 1989** — თ. მიბჩუანი, დასავლეთ საქართველოს ქართველ მთიელთა ეთნოგენეზის, განსახლებისა და კულტურის ისტორიიდან, თბ., 1989,
- ზ. ჭუმბურიძე, 1987** — ზ. ჭუმბურიძე, დედაენა ქართული, თბ., 1987.

https://en.wikipedia.org/wiki/Portolan_chart.

<http://www.lingvo-online.ru/ru/Translate/it-ru>.

<https://www.multitran.ru/c/m.exe?l1=23&l2=2&s=sordo>.

GVANTSA GVANTSELADZE

**TOPONYMS OF GUMISTA-PSOW ZONE ON THE EUROPEAN
PORTOLAN CHARTS OF THE MIDDLE AGES**

The present article analyzes those Geographical names which are attested on the European maps of portolan charts types of the 14-17th cc. and which exist within the territory of contemporary Autonomous Republic of Abkhazia between Enguri and Psow. The article is based on Anton Gordeyev’s monograph “*Toponyms of the Black and Azov coastline on the maps and portolan charts of the 14-17th cc*” which was published in Kiev in 2014 in Russian. The work represents the outcomes of 299 researches on portolan charts. Importance of the work lies in the fact that it gives all phonetic and other variants of the listed names of Black and Azov coastline rivers, villages, towns and ports. It is noteworthy from linguist standpoint.

It turns out that 7 geographical names in the Gumista-Psow zone are attested on the portolan charts of the 14-17th cc. It is noteworthy that the part of these geographical places are attested on the ancient portolan chats compiled by Pietro Vesconte in 1311, the second part is given on Angelino Dulcert’s portolan chats of 1325-1330.

A linguistic analysis of these toponyms has demonstrated that according to linguistics they are divided into several groups:

1. Georgian geographical names: **Cacari** < Geo.(Svan) **k’ak’-ar // gak’-ar** “walnuts, shelled walnuts”;
2. Italian and Italized toponyms: **fiume de Nicofia** “river Nikopia” // **Flumenicola** “river Nikola” < originated from Georgian name **Anakopia**; **Cavo di de buxo** “Boxwood Cape”; **Pezonda** < Greek **Πέδωϊόδα** “Pine forest”; **Giro** “tutn-off, bend”; **Santa Sofia** “St Sophio”; **Auogassia // Auogaxia // Auogasia // Abcazia** < Geo. **Apxaz-et-i** “Abkhazia”.

The analysis of toponymic material of the European portolan charts of the 14-17th cc. showed that in the Enguri-Psow zone there attested not a single toponym which can be explained in Abkhazian. It means that the viewpoint according to what the ancestors of the present Abkhazians have never lived on this territory till the 16th c. and accordingly, could never created geographical names in their native language, is reliable. As regard the usage of Italian on the present Abkhazian territory, it was caused by existing of a few factories of Genoans and Venetians on this territory in the Middle Ages.